

Лозинський М. Галичина в рр. 1918—1920. Вітець, 1922.

Лозинський М. Українська революція. Галичина в рр. 1918—1920: Розвідки і матеріали. Львів, 1922.

Лозинський М. З новим роком 1924: Теперішній став будова української держави і задачі західно-українських земель. Женева, 1924.

Лозинський М. Уваги про українську державність. Відень, 1927.

Українська загальна енциклопедія. Книга знання: У 3 т. Львів; Станіславів; Коломия, 1935. Т. 2.

Франко І. Листування // Збір. творів: У 50 т. К., 1986. Т. 50.

ТВОРЕЦЬ ЗОЛОТОГО ФОНДУ ЕТНОЛОГІИ (Володимир Гнатюк)

Коли вимовляємо: Володимир Гнатюк, то відразу ж в уяві вимальовується довгий ряд постатей Франкової доби. І чи не першим стає в цьому списку чоловік, що прожив усього п'ятдесят п'ять літ, а за собою залишив цілу споху наукових відкриттів: збирач, укладач і видавець збірників українських пісень, анекдотів, легенд, казок, голосінь, коломийок, похоронних обрядів, коляд і щедрівок, байок та сороміцьких матеріалів, знадоб до галицької демонології... Секретар НТШ у Львові, секретар, а відтак голова Етнографічної комісії НТШ, головний редактор «Етнографічного збірника» й «Матеріалів до української етнології», фактичний редактор близько 60 наукових збірників, з 1898 по 1906 рр. головний редактор і директор «Української видавничої спілки» у Львові ... Нелегко збагнути, що все це могла досягнути одна людина. Та факт. Таким прийшов в українське народознавство галичанин; аби своїми руками підняти на висоти всеєвропейської науки такі пласти, що під силу цілим поколінням.

Володимир Михайлович Гнатюк народився 9 травня 1871 р. в с. Велесневі пинішнього Монастирського району на Тернопільщині в багатодітній сім'ї*. Почав читати з п'яти років, «дивувався дорослих феноменальною пам'яттю: раз почути пісню чи казку він міг навіть через кілька місяців повторити слово в слово».

Ще 1880 р., коли до учня першого класу В. Гнатюка потрапила своєрідна поетична антологія, видана студентським товариством «Академічний кружок» при Львівському університеті, вона справила на нього сильне враження. Навчаючись у Буцацькій та Станіславській гімназіях, Львівському університеті, він поряд з академічним

* Неопубліковані матеріали В. Гнатюка, а також інших письменників, учених про його життя, діяльність див.: ЛНБ. Від. рук. Ф. 34 (Гнатюка); ІМФЕ. Від. рук. Ф. 28—3; ІЛ. Від. рук. Ф. 3 (Франка). Од. вб. 4075.

навчанням серйозно стався до студіювання фольклористичних та етнографічних праць. Неодовзі В. Гнатюк з'являється в ролі автора, фольклориста на сторінках часописів «Житє і слово», «Народ», «Lud», інших періодичних виданнях. З 1893 по 1902 р. він систематично займається записуванням у Східній Галичині: з 1895 по 1903 р. здійснює шість фольклорно-етнографічних експедицій на Закарпатську Україну.

Як свідчать архівні матеріали, В. Гнатюк, формуючись як фольклорист і етнолог, добре вистудіював найзнаменитіші фольклористичні видання: «Pieśni polskie i guskie ludu galicyjskiego» Вацлава з Олеська (1833), «Pieśni ludu guskiego w Galicyi» Жеготи Паулі (1839—1840), «Исторические песни украинского народа» В. Антоновича й М. Драгоманова (1874—1875), «Чумацкие народные песни» І. Рудченка (1874), «Народные песни Галицкой и Угорской Руси» Я. Головацького (1878), «Этнографические материалы, собранные в Черниговской и соседних с ней губерниях» Б. Грінченка (1899), «Угро-русски народны спеванки» М. Врабеля (1901), «Lud białoruski» М. Федеровського (1903), «Малороссийские народные песни, собранные в 1878—1905 гг.» Д. Яворницького (1906), «Белорусские народные песни» С. Малевича (1907), «Wołyń» Й. Третьяка (1907), «Народные песни русского населения Лифляндской губернии» В. Боброва (1908), «Малороссийские исторические песни, собранные в Екатеринославщине» Я. Новицького (1908), фольклорно-етнографічні праці і розвідки М. Костомарова, М. Сумцова, П. Чубинського, І. Срезневського, М. Драгоманова, І. Франка, В. Шухевича, Ф. Вовка, О. Кольберга, Ф. Ржегоржа, Ф. Колесси, О. Пипіна, О. Огоньського, І. Полівки, Ч. Зібберта, А. Черного, Р. Гульки, Ф. Главачека, Й. Шкультеті та інших відомих вчених.

З пісенного матеріалу В. Гнатюк уклав, надав текстам наукової редакції і видав три томи «Коломийок» (1905—1907), «Гаївки» (1909), «Колядки і щедрівки» (1914) тощо.

Більшість народнопісенних зразків (зафіксував більше 1500 текстів) записана В. Гнатюком у селах Косівського, Бучацького, Монастириського, Старосамбірського, Стрийського, Надвірнянського повітів, на Берегівщині, Пряшівщині. Автографи зберігаються в рукописних відділах Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. Максима Рильського АН України, Інституту літератури ім. Тараса Шевченка АН України.

Якщо пісенний фольклор більш-менш був зібраний Я. Головацьким, М. Врабелем, Г. Де-Волланом, то В. Гнатюк, по суті, був першопроходцем в дослідженні народної

прози. Значну частину матеріалів, які привозив В. Гнатюк із закарпатських експедицій, він перслав І. Франку, а той їх використав у працях «Карпаторуська література XVII—XVIII в.», «Апокрифи і легенди» та інших.

Із прозових текстів (казки, легенди, народні оповідання, перекази, анекдоти) він уклав збірники: «Галицько-руські народні легенди» в двох томах (1902—1903), «Народні оповідання про опришків» (1910), за що був удостоєний Петербурзькою Академією наук премії імені О. О. Котляревського, «Українські народні байки» у двох томах (1916); п'ять томів казок, легенд, переказів, анекдотів, записаних на Закарпатті, склали унікальні раритети «Етнографічні матеріали з Угорської Русі» (т. 1, 2, 4—6. 1897—1911), «Народні новели» (1917), «Народні байки» (1918), «Як повстав світ. Народні легенди з історії природи й людського побуту» (1926) та ін.

Володимир Гнатюк був вдумливим і досвідченим збирачем, текстологом фольклорно-етнографічних матеріалів. Його науково довершені тексти вирізнялися фактологічною достовірністю, високою текстологічною культурою. З найширшого кола текстологічних питань, що їх ставив і розв'язував В. Гнатюк, варто акцентувати читацьку увагу на таких, як атрибуція фольклорного твору, встановлення його приналежності до народної традиції; принципи і прийоми філологічної критики фольклорного тексту та його редагування: явища контамінації у фольклорі та передача друком контамінованого (об'єднаного) тексту: джерело-знавча база фольклорного твору, його паралелі й варіанти тощо.

Професор Іржі Горак писав, що В. Гнатюк поряд з О. Кольбергом та Ф. Бартошем займає одне з провідних місць в історії слов'янської фольклористики, а його праці за своїм змістом, точністю запису та науковим рівнем мають світове значення.

Величезна частина творчого доробку В. Гнатюка залишається і понині то в рукописних фондах наукових бібліотек, то в епістолярній спадщині, а то в першопублікаціях, які сьогодні недоступні, на жаль, широкому читацькому загалу.

Ось перед нами нарис «Запропашена збірка угро-руських казок». (написаний 3 червня 1913 р. у Ворохті), у якому В. Гнатюк розповідає про загублений оригінальний збірник українських казок із Закарпаття. Наприкінці 1912 р. професор Празького університету Ю. Полівка повідомив В. Гнатюку, що, працюючи з професором із Берліна Й. Больтом над паралелями до збірки казок братів

Грім, натрапив на сліди збірки українських казок, багато сюжетів з яких цілком нові, невідомі з-поміж досі опублікованих. Ю. Полівка заінтригував В. Гнатюка. І ось, одержавши від Й. Больта індекс казок (32 назви), В. Гнатюк оцінює кимось дані казкою «дуже загальні наголовки», тлумачить деякі рідко вживані слова («кантор» — дяк; «попер» — перець; «не знаву» — не знаю і т. п.), доходить висновку, що наявні матеріали — це казки, байки, легенди, новели й анекдоти; що матеріал «був добре дібраний і дуже цікавий та як на ті часи — зовсім новий». І далі етнограф, вважаючи незаперечну вартість («...можна й нині в цілості поручити до друку»), закликає вчених докласти максимум зусиль до розшуків матеріалів.

Цінною для фольклористів та етнографів є праця В. Гнатюка «Українська народна словесність: В справі записів українського етнографічного матеріалу» (Відень, 1916. 48 с.). Ця народознавча праця становить інтерес насамперед через так звану історико-наукову частину («Етнографія — наука ще недавня, бо її початки ледве сягають другої половини XVIII ст., а розвинулася вона вповні аж у минулім, XIX ст., але її значіння велике, бо вона не тільки викликала переворот у житті цілого ряду менших і більших народів, спонукуючи їх національне відродження, але й мала рішучий вплив на літератури в цілій Європі, давши основу в них романтичному напрямови, з якого розвився опісля реалістичний напрям»). Розкриваючи стан зародження і становлення етнографії як органічної частини українського народознавства, В. Гнатюк підкреслює, що майже всі етнографічно-фольклористичні праці, які стосувалися українства, видавалися протягом XIX ст. «за ініціативою, старанням і коштом приватних одиниць», і що тільки з організацією у Львові 1895 р. «Етнографічного збірника» (до 1914 р. вийшло 36 томів), видання з 1899 р. «Матеріалів до української етнології» (до 1914 р. вийшло 15 томів) справа набула істинної науковості, системності.

Даючи практичні рекомендації щодо записування, наукової паспортизації й упорядкування зібраних матеріалів, В. Гнатюк називає основні жанрово-тематичні групи (обрядові пісні, історичні пісні, побутові пісні, дрібні пісні, духовні пісні й пісні ненародного походження; сороміцькі пісні, чужі пісні; мелодії пісень; замовляння, драматичні представлення, ігри; казки; байки; міфи; легенди; перекази; новели; анекдоти (приказки); приповідки; загадки; ліки; вірування).

Певний науковий і просвітницький інтерес мають нариси В. Гнатюка «Національне відродження австро-угорських

українців (1772—1880)» (Відень, 1916. 65 с.) та «Кубанщина й кубанські українці» (Львів, 1920. 50 с.), в яких автор розмірковує над питаннями шкільництва, газетно-журнальної періодики, різними гранями життя українців поза їхніми державними межами.

Значне зацікавлення збуджує в історика й краєзнавця праця В. Гнатюка «Наукове товариство імені Шевченка: З нагоди 50-ліття його заснування (1873—1923)» (Львів, 1923. 15 с.). Це фактично нарис, що розкриває читачам історію заснування НТШ. Автор оповідає, що на посаду голови НТШ обиралися визначні вчені та суспільно-громадські й культурні діячі К. Сушкевич, С. Громницький, Д. Гладилевич, Ю. Целевич, О. Барвінський, М. Грушевський, В. Щурат, подає статистичний матеріал про книгарні НТШ, заснування «Записок НТШ», ЛНВ, організацію бібліотеки НТШ (з осені 1897 р. бібліотекарем працював М. Павлик; саме він завів першу інвентаризацію, писав карткові каталоги), про майнову власність НТШ та його фонди.

Нарис «Лука Гарматій і його спомини про М. Коцюбинського» (Львів, 1925. 20 с.) містить унікальний фактично-біографічний матеріал про відомого вчителя-етнографа. Відомо, що Лука Гарматій (30 жовтня 1866 — 31 жовтня 1924) походив з Тернопільщини і все свідоме життя віддав учительській та просвітницькій праці. Проте з 1893 по 1912 рік він учительював у Косівському повіті (Тюдів, Криворівня, Розтоки, Голови (1900—1912), прищеплював молоді «національну свідомість та любов вітчизни». Під його впливом у Криворівні зросли брати Петро, Степан і Микола Потяки, що заснували читальню «Просвіти», згодом і товариство «Січ», брали «живу участь у громадським життю».

У Криворівні Л. Гарматій разом зі священником О. Волянським заклали «Просвіту», за що місцева влада «подякувала» йому, перекинувши вчителювати до с. Розтоки (1898—1900). Не дав спокою душі й тут: узявся з Юрком Калиничом-Бойчуком відкрити читальню «Просвіти», за що був переведений на найгіршу посаду в Косівщині — до с. Голови, де проявив не тільки знання, такт педагога, а й неабиякі організаторські здібності (його стараннями прокладається дорога; в кінці 1903 р. засновується «Січ»; 1904 р. організовує в селі двокласну школу, за що його місцеві управителі теж планували послати на «підвищення» у Стрийський повіт, але цю акцію було припинено заходами українських послів у сеймі). Саме тут заклав читальню «Просвіти» (1905—1906), організував при ній чи-

тальню, ширив серед селян газету «Громадський голос», відновив «Січ», читав зимовими вечорами рідні віята Д. Шекерика-Дониковаго тритомну книгу М. Костомарова «Богдан Хмельницький». Восени 1912 р. подався у Могильницю, на рідну Теревовлянщину, бо казав, що «тягне його вже на доли», вчителював, як і досі. А потім вибухнула війна, повевірання, знову рідна сторона аж до останніх днів.

Ось і все, що можна було знати про Л. Гарматія, почерпнувши якісь відомості зі старих енциклопедій та давніх видань. Володимир Гнатюк значно розширює наші знання про цього істинного народознавця. Так, він пише, що Л. Гарматій мав за життя значну книгозбірню, а головню ж заявив про себе як етнограф, як глибокий знавець гуцульського побуту, зокрема матеріальної культури (в Коломиї на українській сільськогосподарській виставці експонував цінну колекцію люльок, чапраг, хрестів, за що дістав найвищу винагороду — золоту медаль). Чимало експонатів передав до музеїв Львова, Праги, Петербурга. Найцінніші етнографічні, етнологічні матеріали Л. Гарматія опубліковані в книзі В. Шухевича «Гуцульщина», в збірниках легенд, колядок, які видав В. Гнатюк. За свою працю Л. Гарматій був удостоєний високого і почесного звання члена етнографічної комісії НТШ. Та не лише поле етнографії освоював учитель Л. Гарматій. Переїхавши до с. Могильниці, зайнявся археологією («відкрив скринькові гроби», «хірургічні інструменти» з доби неоліту). Цікавився Л. Гарматій народною астрономією.

В. Гнатюк розповідає, що саме у Криворівні (туди на літні вакації приїжджали М. Грушевський, І. Франко, Г. Хоткевич, А. Крушельницький, Ф. Вовк, Ф. Красицький, М. Жук, К. Квітка, О. Олесь, В. Доманицький, Леся Українка, М. Могілянський, В. Щербаківський, О. Коннор-Білинська, М. Коцюбинський, ін.) він і познайомився з Л. Гарматієм, «добрим оповідачем і знавцем місцевих відносин та Гуцульщини». А ще, публікуючи спогади про М. Коцюбинського Л. Гарматія і П. Шекерика-Дониковаго, В. Гнатюк робить кілька посутніх зауважень й уточнень щодо джерел «Тіней забутих предків», а саме: М. Коцюбинський, очевидно, замахувався на великий роман («...може, на той рік (курсив наш.— В. К.) пощастить мені зібрати більше матеріалу і тоді матиму міцніший ґрунт під ногами»), читав відповідну літературу, саме з якої взяв чимало подробиць, використаних в оповіданні «Тіні забутих предків», чимало й записав від В. Гнатюка, хоча інформував його 25 вересня 1911 р., що закінчує «оповідання на

основі своїх вражіннь з Карпат. Боюсь, хвилююсь, але пишу».

З праці В. Гнатюка «Як повстав світ: Народні легенди з історії природи й людського побуту» (Львів, 1926. 119 с.), зокрема з передмови, довідуємося, що збірка легенд (200 сюжетів) була прилагоджена до видання ще 1918 р., але за браком коштів не вийшла. Цю збірку проілюстрував Юліан Панькевич. Як пише В. Гнатюк, з ілюстраціями Ю. Панькевича вийшла збірка «Баронський син в Америці» (1917), а також два томи народних легенд, збірки загадок, колядок і щедрівок, народні думи, чумацькі пісні.

Діяльність В. Гнатюка на літературному та лінгвістичному полі досліджена слабо. Досить назвати такі розвідки вченого, як «Причинок до літератури нашого віршотворства» (ЗНТШ. 1898. Т. 21. Кн. 1. С. 5—12), «Кілька духовних віршів. Співанник із Грушова» (ЗНТШ. 1903. Т. 56. Кн. 6. С. 25—33), аби переконатися в тім, що його глибоко цікавило питання історії давньої української літератури, зокрема закарпатської літератури, писаної народною розмовною мовою.

Публікації В. Гнатюка в ЛНВ свідчать про широту знань автора, обізнаність його з літературним життям. Біографічні нариси, некрологи він писав про Л. Глібова, Я. Гординського, І. Грабовича, П. Грабовського, Є. Гребінку, І. Гушалевича, В. Залозецького, О. Косача, А. Кримського, О. Левицького, О. Лепкого, П. Огоновського, М. Павлика, М. Старицького. Він рецензував книги В. Бірчака, Г. Воробкевича, В. Дорошенка, Н. Кобринської, О. Маковея, М. Коцюбинського, І. Нечуя-Левицького, С. Руданського, Ю. Федьковича, Г. Хоткевича, В. Щурата. За його редакцією виходили твори російських письменників: Л. Толстого, І. Тургенева, А. Чехова, Ф. Достоевського, М. Гоголя; польських: А. Міцкевича, К. Сроковського, В. Оркана, Б. Пруса; болгарських: П. Тодорова; німецьких: Г. Гавптмана, К. Гуцкова, Г. Кляйста; французьких: Е. Валеса, Е. Флявера, Е. Золя, Е. Паерона.

Поважне місце займає В. Гнатюк і в історії української журналістики — і то не лише як довгорічний редактор найвизначнішого літературно-громадського журналу в Україні — «Літературно-наукового вісника», а й як автор десятків статей, рецензент майже всіх тогочасних українських газет і журналів, закордонної преси, що звертала увагу на українські справи.

Окремого дослідження потребують стосунки В. Гнатюка з чехами та словаками на етнокультурному полі. Так, Музей української культури у Свиднику, що випускає у світ

наукові збірники, в ювілейному виданні, присвяченому В. Гнатюку, вперше опублікував невідому статтю вченого «В справі літературної мови підкарпатських русинів», вислану чеському вченому Ф. Тіхому ще 24 травня 1924 р. Ця стаття з іншими паперами Ф. Тіхого 1963 р. була передана до Свидницького музею української культури. Першим звернув на неї увагу директор музею І. Чабиняк, який і передав її визначному вченому-славісту М. Мушинці. За його науковою редакцією вона й побачила світ.

Чимало досліджень В. Гнатюка присвячено українській діалектології («Словаки чи русини?», «До бойківського говору», «Руські оселі в Бачці», «Русини Пряшівської єпархії та їх говори», «Чи бачванський говір словацький?» та ін.). Словацький учений Й. Шелепець слушно зауважував, що «діалектичні роботи В. Гнатюка повинні бути згадані в кожному огляді історії української діалектології і взагалі історії українського мовознавства».

Значно розширити межі народознавчих інтересів В. Гнатюка допомагають численні листи, які донедавна зберігалися у спецархівах і не були доступні вченим.

Чи не найбільше листів, адресованих В. Гнатюку, належать літераторам. Йому писали С. Воробкевич, Б. Грінченко, Б. Лепкий, М. Вороний, Г. Хоткевич, О. Маковей, Т. Бордуляк, А. Крушельницький, І. Нечуй-Левицький, А. Волошак, М. Ірчан, П. Франко, О. Бабій, Є. Чикаленко, К. Гриневицева, І. Борщак, В. Шурат, М. Павлик, Д. Лукіянович, Д. Мордовець, В. Оркан, О. Барвінський, В. Короленко, Т. Франко, Ю. Шкрумеляк...

Немало листів надійшло В. Гнатюкові від родини Грінченків. Б. Грінченко в листі від 12 листопада 1897 р. з Чернігова відповідав В. Гнатюку, що залюбки пристає до святкування ювілею такого талановитого, поважаного і всіма шанованого письменника, як Іван Франко.

Протягом 1910—1925 рр. написала кілька листів до В. Гнатюка і дружина Б. Грінченка з Києва. Так, 18 вересня 1910 р. Марія Грінченко висилає В. Гнатюкові повість «Серед темної ночі» і пише, що всю свою бібліотеку чоловік «призначив задля громадського вжитку і я, скільки моєї змоги, дбатиму, щоб її побільшувати». Дружина просить В. Гнатюка прислати їй видання НТШ, а вона взамін — свої видання. Вона просила для підготовки життєпису Б. Грінченка листи, інші матеріали, а ще вона пристає на думку В. Гнатюка видрукувати листування Б. Грінченка з В. Гнатюком у ЛНВ, а потім в серії «Книжки пам'яті Насті Грінченко». В іншому листі жінка пише, що зняла копії з 41 листа В. Гнатюка до Б. Грінченка і поси-

лає їх в надії, що частково надрукує часопис «Україна» («Дмитро Іванович Дорошенко обіцяв поговорити з редакційним комітетом»). М. Грінченко обіцяє невдовзі прислати В. Гнатюку різні етнографічні записи, «як повернетеся до Львова» (В. Гнатюк перебував на цей час у м. Закопане.— В. К.).

27 січня 1927 р. М. Грінченко висловлює вдячність В. Гнатюку за «запросини до праці задля літератури дитячої» і розповідає, які є в неї уже готові речі, як ось 14 оповідань Томпсона, з інших авторів. Обіцяє наступного разу надіслати 1-й том «Російсько-українського словника», «Мальовану абетку», просить, аби їй було вислано спогади Євгена Чикаленка, які спочатку друкувалися у ЛНВ.

Писала В. Гнатюку й дочка Б. Грінченка Настя, що цікавилася книжкою новел О. Шрайнер, яку вона переклала. Пропонувала перекласти на українську мову повість Степняка-Кравчинського «Домик на Волге» — про життя революціонера 70-х років.

Чимало важливих шкідців із літературного життя маємо в листах Богдана Лепкого. Він писав В. Гнатюку з Кракова, Берліна, інших місць, і це листування тривало з 1898 по 1920 рік. Ось Б. Лепкий бідкається, що потребує «до своєї праці давніх книжок»; що вислав О. Маковою для публікації «два невеличкі оповідання» («Стрича», «Закутник». — В. К.); що збирає етнографічні матеріали спеціально для В. Гнатюка. В іншому листі автор хоче з'ясувати долю надісланих віршів («чи будете їх містити і коли?») й дивується, як якийсь безіменний «критик» розкритикував О. Кобилянську, а «високо підняв Кобринську і молодшого Коваліва»; просить книжок І. Франка, О. Кобилянської, Н. Кобринської, С. Коваліва («хочу трохи поміж тутешніх русинів пустити, щоби не пропадали у тьмі неведжества»).

В листі від 25 березня 1904 р. він перелічує назви оповідань з тієї збірки, які підготував і вислав до Видавничої Спілки у Львові. В наступному, посилаючи «жменьку віршів», висловлює ряд слушних думок про поезію та поетичну працю: «Поезія «залізного бетону» і т. п. нових цінностей мені не імponує. Це чужий намул. З півночі сунуться ледняки і нівечать українську красу. Безталанні наші «творці» не бачать того й не розуміють. Їм здається, що вони відкривають якусь нову Америку, а між тим вони бавляться в московськiм болоті та ще й розчинені на українській крові...» А ще... То в листі віршовані рядки («Під Різдво»), то висилає «дуже цікавий документ до життєписи Марка Вовчка, спомини її брата».

Світло до взаємин багатьох суспільно-громадських діячів проливають листи Миколи Вороного, який не раз писав В. Гнатюку з Кишинева, Одеси, Катеринодара, Чернігова, Варшави. Так, 11 листопада 1899 р. він повідомляв з Кишинева В. Гнатюкові, що, нарешті, прибули бандеролі з книжками на ім'я М. Садовського та І. Карпенка-Карого. М. Вороний пише, що надіслав В. Гнатюку поему «Євшан-зілля» для друкування її в ЛНВ. Він також ділиться творчими планами: вже готові вірші «Патріотам», «Ювілей», «Москальофілам» — «вірші прикро-сатиричні». 29 березня 1901 р. М. Вороний шле в листі з Катеринодара байку «Голуби-переможці» («...цікава тим, що трактує про *відлучення Льва Толстого від Церкви...*» (виділення автора.— В. К.) з надією, що вона вийде в ЛНВ. Коли ж на те будуть інші погляди, варто передати твір М. Грушевському для опублікування в «Молодій Україні». Далі М. Вороний скаржиться, що ні М. Грушевський, ані його кум І. Франко не відписують на листи. Автор каже, що живе «тихо та лагідно» і має час «займатися літературою». 30 листопада 1902 р. М. Вороний повідомляв В. Гнатюка, що «осівся в Одесі» і що страшенно тягне його до Галичини, хоч би на кілька днів. «Бачу, що теперішнє життя у Львові значно цікавіше від колишнього: свідомість зросла... партії виступають на арену, нові й нові сили з'являються...»

21 вересня 1921 р. М. Вороний, працюючи секретарем у редакції газети «Українська трибуна», писав В. Гнатюку, що його матеріальне становище «дуже тяжке, й він надіється, що видання тут «моєї поезії» (книжки «Ліричні поезії», що вийшла 1911 р. у Києві.— В. К.) — «мене б зразу підняло». Тому й просить В. Гнатюка надіслати йому до Варшави на якийсь тиждень томик віршів, які він перепише.

Протягом 1899—1913 рр. листувався з В. Гнатюком і Гнат Хоткевич (писав із Харкова, Криворівні). Він цікавився можливостями поставити в Галичині українські драми («Я не знаю Ваших театральних справ»), обіцяв В. Гнатюкові надіслати портрети кобзарів, висловлював надію, що зможе десь вирватися з Криворівні, як «підлатаю свої матеріальні обставини».

Майже десять років тривало листування Осипа Маковея з В. Гнатюком (1899—1909). 17 грудня 1899 р. О. Маковей стверджував у листі, що прочитав поему П. Куліша «Маруся Богуславка» у ЛНВ і вважає, що в кінцівці письменник перекрутив факти історичної правди. 27 грудня уже інформував, що висилає розвідку про П. Куліша, повертає ряд книжок. 1 березня наступного року просить

В. Гнатюка надсилати йому по три-п'ять відбитків кожної його публікації. 8 вересня він запевняв В. Гнатюка у своїй вірності ЛНВ і що найближчим часом надішле нові матеріали, бідкається, що газета, яку редагує («Буковина».— *В. К.*), забирає весь час. 24 лютого 1901 р. О. Маковей ширше описує ситуацію в Чернівцях, згадує деяких культурних діячів. Повідомляє, що Сидір Воробкевич осліп на праве око. «Дуже нарікає на зиму: і надворі мряка, і дома перед очима мряка... крім того терпить від астми. Выглядає, як старий пасічник: сива патлата борода і довге волосся, що майже не посвіле. Від смерти свого молодшого сина дуже подався... тепер він уже старий зробок-недобиток». Коли О. Маковей сказав йому, що ось-ось Видавнича Спілка випустить його твори, то він відповів, що «бажає тільки одно, *щоби дочекався бачити се видання у своїх руках*» (виділення О. Маковея.— *В. К.*).

Досі маловідомі сторінки стосунків з В. Гнатюком письменників-«січовиків» проливають рядки листовної розмови А. Волошака, М. Ірчана (А. Баб'юка). 27 березня 1917 р. Мирослав Ірчан повідомляє, що простудював ряд брошур з історії етнографії і що має подальшу потребу самовдосконалення на терені цієї галузі науки. Але, на жаль, мусить усе відкласти на «спокійніші часи», бо «тепер людина — не людина, а жовнір... то властиво предмет. Ним кидають, розкидають, орудують після вподоби...». М. Ірчан зізнається В. Гнатюкові, що етнографію полюбив змалечку, але, на шкоду, не було кому підказати як і що саме робити («...в нас людина, що розуміє вагу тої науки й віддається їй совісно, то — велика рідкість»).

Відтак автор листа висловлює своє ставлення до власного розуміння ситуації, вважаючи, що саме війна підняла його рівень свідомості, розуміння й поцінування самої етнографічної науки («На війні аж... пізнав я правдиву красу словесності. Я свідомо відчув той тяжкий біль в тужній пісні угорського «Руснака», відчув всі терпіння в оповіданнях або пісні переляканого бойка в Карпатах, побачив душу гуцулика-стрільця в словах його «Співанок»... Я записував часто серед тріскучого морозу або в похилій буді зі смерекових галузь, в темнім зворі. Також, як я опинився в селі, записував між селянами»).

М. Ірчан радо інформує адресата, що зібрано численний пісенний матеріал, особливо ж стрілецькі пісні невідомих авторів, складені в полі, а також співанки новобранців. Є й доста оповідок від селян-стрільців. Він пише, що переносить ті записи з окремих карток «до грубого зшит-

ка» і незабаром привезе до Львова. В знак вдячності і пошани автор висилає свою фотокартку.

Значним внеском у наше народознавство є 78 листів В. Гнатюка до Івана Панькевича (з 1920 по 1926 рр.), які він писав зі Львова, Тернополя, Заліщик, з сіл Шешори, Соколівка, Москалівка, що на Косівщині. Про що йдеться в цих листах? «А чи «Світ дитини» не міг би йти до тамошніх бібліотек?»; «...постарайтеся зібрати всі видання (часописи, брошури й книжки), які там у Вас виходять, у кількох примірниках для тутешніх бібліотек...»; «Прошу передати від мене товариству «Просвіта» в Ужгороді ширшу подяку за таке почесне відзначене моєї скромної праці. Жалую, що тяжка, довголітня хвороба відтягнула мене від продовжування праці над Угорською Україною...»; «Сиджу другий місяць на селі, а властиво на полі під Тернополем...»; «...Чи не можна би йому (синові Юрку.— В. К.) виробити у Вас яку стипендію?..»; «Як вийде граMATика, прошу прислати її мені... буду реферувати»...

У відділі рукописів ЛНБ збереглася значна кількість листів, адресованих В. Гнатюку, авторами яких були визначні діячі української культури, відомі етнографи І. Труш, С. Крушельницька, Ф. Вовк, М. Лисенко, Є. Бохенська, Б. Заклинський, К. Квітка, В. Кобринський, В. Костів (Василь Верховинець), С. Людкевич, Ф. Колеса, І. Мандичевський, О. Кульчицька, О. Назарук, Є. Онацький, В. Шухевич та ін.

Серед вчених — істориків, літературознавців, мовознавців, суспільно-громадських діячів, які листувалися з В. Гнатюком, — А. Кримський, М. Грушевський, С. Єфремов, М. Лозинський, І. Крип'якевич, Д. Дорошенко, І. Огієнко, Д. Донцов та ін.

З всеукраїнського спустошення повертаються до нас листи І. Огієнка. Іван Огієнко протягом 1911—1925 рр. писав до В. Гнатюка з Києва, Львова, Кам'янець-Подільська. То він просить нових видань з етнографії («З Ваших шановних праць я маю «Гаївки» та «Етногр. зб.» тт. XII, XIII, XXV, XVII» (15 грудня 1911, Київ); то повідомляє: «Книжки Вашої про покритку тепер дістав. Добре було б, коли б Ви не забували і молодшого Кам'янецького університету, бо його львівське громадянство таки добренько забуває... Про допомогу Видавничій Спільці та «Світу дитини» (часопису.— В. К.) розкаже Вам мій посланець. Справа ця вже поладжена. У нас дорожнеча на видання книжок ще більша, ніж у Вас. Здається, доведеться припинити всяку культурну працю...» (28 березня 1920, Кам'янець-Подільський); то сумно оцінює повороти власної долі в листі

з Тарново від 12 січня 1921 р.: «Іграшками нашої української долі я опинився, як втікач з України, в м. Тарнові. З Кам'янця нічого абсолютно не взяв, тому опинився в Тарнові, як Робінзон на острові. Всі мої заходи дістати хоч якихось книжок зі Львова ні до чого не довели... І доводиться марнувати час, тоді як можна було б використати його більш продуктивно. Пригадую той час, коли такою ж недолею був закинений до Києва д-р І. Свенціцький — і українське громадянство дало йому повну змогу продовжувати свою наукову працю, зокрема я завше давав йому всі ті книжки, які тільки мав. Переїхати працювати до Львова я не в силі: на руках маю хору жінку і троє дрібних дітей, тому коштів хватає лише на те, аби не померти буквально з голоду...

Пишу до Вас, Високоповажний пане докторе, з кріпкою надією, що Ви прийдете мені з допомогою в моїм духовнім голоді.

В свій час я післав Вам свій «Курс українського язика», вид. 2-е; ця книжка мені зараз надзвичайно потрібна — я буду її друкувати українською мовою і переклад закінчу за місяць, після чого верну книжку Вам з щирою подякою.

*З правдивою до Вас пошаною
Проф. І. Огієнко»*

У рукописному фонді В. Гнатюка розшукано 19 листів, які протягом 1907—1926 рр. надсилав своєму навчителю Петро Шекерик-Доників з Жаб'я. Це — своєрідна хроніка творчого зростання селянина, його зацікавлення фольклористикою й етнографією. Ось 26 червня 1907 р. П. Шекерик-Доників писав, що має вже 6 оповідань про опришків, а «багато ще маю писати. Я таки багато знаю казок про опирів, відьми, мари, блуди, співанки гуцульські, пісні весільні... Як приїдете до Криворівні, то прошу написати мені, а я піду сейчас до Вас і понесу списані оповідання. Я дуже рад, що можу написати щось правдиве про моїх прадідів гуцулів». 30 жовтня 1913 р. він повідомляє в листі, що збирає матеріали, замовив майстрам виготовити чільця, наручники зі шкіри. Згодом (8 лютого 1914 р.) дякує В. Гнатюку за надіслані йому книжки. «Збираю матеріали, — доставляє радість своєму приятелю, — головно вірування, яких тут повно. Про звірів рівно ж записую...».

За 30 літ своєї невтомної дослідницької, видавничої і популяризаторської діяльності В. Гнатюк опублікував майже тисячу праць різних жанрів з найрізноманітніших галузей суспільно-культурного життя. Такі його капітальні

видання, як «Коломийки» (3 т.), «Колядки і щедрівки» (2 т.), «Галицько-руські анекдоти», «Гаївки», «Галицько-руські народні легенди» (2 т.), «Знадоби до галицько-руської демонології» (2 т.), «Народні оповідання про опришків», «Українські народні байки» — це золотий фонд не лише української чи слов'янської етнології, а й світової. Недарма І. Франко назвав В. Гнатюка феноменально щасливим збирачем всякого етнографічного матеріалу, якому з наших давніших збирачів, мабуть, не дорівнював ні один.

Прогресивний світогляд, широта наукових інтересів і виняткова працьовитість В. Гнатюка забезпечили видатні досягнення вченого в галузі народознавства, передусім на ниві української фольклористики та етнології. Теоретичні висновки В. Гнатюка спираються на величезну практику записувача, збирача народної творчості, на глибоке проникнення в живий процес творення і побутування різних жанрів усної словесності. Не випадково ж І. Франко відносив ученого до «збирачів нового типу», які, «обіймаючи широкі наукові горизонти, рівночасно стараються вичерпати запас етнографічних фактів у певній околиці, подати, приміром, весь репертуар пісень, оповідань і т. ін. якогось незвичайного оповідача чи рапсода, вичерпати запас пісень, казок, обрядів даної околиці і, з другого боку, обняти запас доступного однорідного матеріалу в цілім краю».

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Гнатюк В. Етнографічні матеріали з Угорської Руси. Львів, 1897—1911. Т. 1, 2, 4—6.

Гнатюк В. Причинок до літератури нашого віршотворства // Записки НТШ. Львів, 1898. Т. 21. Кн. 1.

Гнатюк В. Галицько-руські народні легенди. У 2 т. Львів, 1902—1903.

Гнатюк В. Кілька духових віршів. Співанням із Грушова // Записки НТШ. Львів, 1903. Т. 56. Кн. 6.

Гнатюк В. Коломийки: У 3 т. Львів, 1905—1907.

Гнатюк В. Гаївки. Львів, 1909.

Гнатюк В. Народні оповідання про опришків. Львів, 1910.

Гнатюк В. Колядки і щедрівки. Львів, 1914.

Гнатюк В. Українські народні байки: У 2 т. Львів, 1916.

Гнатюк В. Національне відродження австро-угорських українців. Відень, 1916.

Гнатюк В. Українська народна словесність: В справі записів українського етнографічного матеріалу. Відень, 1916.

Гнатюк В. Народні новели. Львів, 1917.

Гнатюк В. Народні байки. Львів, 1918.

Гнатюк В. Кубанщина й кубанські українці. Львів, 1920.

Гнатюк В. Наукове товариство імені Шевченка: З нагоди 50-ліття його заснування (1873—1923). Львів, 1923.

Гнатюк В. Лука Гарматій і його спомини про М. Коцюбинського. Львів, 1925.

Гнатюк В. Як повстав світ: Народні легенди з історії природи й людського побуту. Львів, 1926.

Гнатюк В. Вибрані статті про народну творчість. К., 1966.

Дей О. Сторінки з історії української фольклористики. К., 1975.

Кузеля З. Гнатюк Володимир // Енциклопедія українознавства. Львів, 1993. Т. 1.

Мушинка М. Володимир Гнатюк: Життя та його діяльність в галузі фольклористики, літературознавства та мовознавства. Париж; Нью-Йорк; Сідней; Торонто. 1987.

Науковий збірник музею української культури в Свиднику: Присвячений пам'яті В. Гнатюка. Прашів, 1967. Вип. 3.

Привіт Іванови Франкови в сорокалітє його письменницької праці (1874—1914). Львів, 1914.

Сиваченко М. Володимир Гнатюк і деякі питання фольклорної текстології // Нар. творчість та етнографія. 1971. № 4.

Українські народні пісні в записках Володимира Гнатюка. К., 1971.

Франко І. Вибрані статті про народну творчість. К., 1955.

Яценко М. Володимир Гнатюк: Життя і фольклористична діяльність. К., 1964.

В КЛЮЧІ УКРАЇНСЬКОЇ МЕНТАЛЬНОСТІ (Богдан Лепкий)

Щоб глибоко і всебічно проїнятися проблемою секретів творчої майстерності Б. Лепкого (1872—1941), слід з'ясувати й аспекти впливів на становлення творчої індивідуальності. Та це цілком окрема й самостійна грань наукових студій. Тут ми лишень зазначимо, що справді Б. Лепкий не працював як літератор у якомусь соціальному вакуумі, він, безумовно, розвивався під світлом традицій української класики, а також новітніх західноєвропейських літературних шкіл і течій, як от, польського модернізму, зосібна творчості С. Виспянського та С. Пшибишевського. Перечитуючи оповідання, есеїстику зі збірок «З села» (1893), «З життя» (1899), «Оповідання», «Щаслива година» (1901), «На послухання до Відня» (1902), «Нова збірка», «В глухім куті» (1903), «Донька і мати» (1904), «Кара та інші оповідання», «По дорозі життя» (1905), «Оля», «Кидаю слова» (1911), «Золота липа» (1924), «От так собі» (1926) та ін., що виходили у Львові, Чернівцях, Берліні, відчуваемо, як то тут, то там, ніби змінюються-переливаються етюдна споглядальність, фольклорна інтонаційність образів і символів, публіцистична панорамність, психолого-аналітична заглибленість.

Звичайно, Б. Лепкий, як і кожен літератор, знав європейську класичну літературу. Але навряд чи правомірно шукати прямих і безпосередніх впливів на письменника